

10. PŘÍSLOVCE – ADVERBIA

10.1. Obecná charakteristika

Adverbia (příslowce nebo také cirkumstativa, tj. okolnostní lexémy) patří k denominátorům, protože jejichž základní sémantickou funkcí je: „pojmenovávat různě široce pojaté okolnostní příznaky procesů nebo vlastnostních příznaků substancí“³⁸⁶. Rozvíjejí zejména slovesa nebo adjektiva, jen výjimečně se mohou vyskytovat jako přívlastek k substantivu. Na rozdíl od adjektiv, která kongruují se substantivem v rodě a čísle, a na rozdíl od sloves, která kongruují se svým podmětem v osobě a čísle, adverbia se k svému řídicímu členu přimykají bez jakýchkoliv morfosyntaktických změn. Stejně jako adjektiva lze adverbia sémanticky stupňovat.

10.2. Sémantická klasifikace adverbíí

Adverbia blíže vymezují vlastnosti nebo procesy udáním jejich okolností místních, časových nebo způsobových, vzácněji také příčinných nebo udáním jejich míry (kvantity, intenzity). Mohou blíže vymezovat, sémanticky doplňovat či upřesňovat sloveso: „*Desatou a chorar inesperadamente.*“ (*Dal se nečekaně do pláče.*); adjektivum: *completamente imóvel* „úplně nehybný“ nebo také adverbium: *bem pertinho* „hodně blízoučko“. Mohou fungovat také jako pragmatické markátory věty: „*Infelizmente, naquele momento não consegui ajudar.*“ (*Bohužel, nemohla jsem pomoci v tu chvíli.*).

Adverbia jsou dvojího druhu: **adverbia vlastní a adverbia deiktická**. Adverbia **vlastní** se dále dělí na **kvalitativní** a **kvantitativní**.

10.3. Adverbia kvalitativní

Adverbia kvalitativní pojmenovávají „okolnostní příznak, který udává povahu vlastnosti nebo procesu, případně jejich zařazení časové nebo prostorové. Patří k nim vyjádření okolností místních, časových, způsobových, dubitativních (vyjadřujících

386 Zavadil, Čermák (2010: 187).

pochybnost), afirmativních (vyjadřujících stvrzení, potvrzení, souhlas), dále adverbia negační (záporná) a také adverbia denotativní.³⁸⁷

K příslovcím místním (advérbios de lugar) patří: *abaixo* „dole“, *acima* „nahore“, *adiante* „vepředu“, *aí* „tamhle“, *além* „kromě“, *aquí* „zde“, *atrás* „za“, *dentro* „uvnitř“, *fora* „venku“, *lá* „tam“, *longe* „daleko“, *perto* „blízko“.

K příslovcím časovým (advérbios de tempo) patří *agora* „nyní“, *ainda* „ještě“, *amanhã* „zítra“, *breve* „brzy“, *então* „tehdy“, *ontem* „včera“ atd.

K příslovcím způsobovým (advérbios de modo) patří *bem* „dobře“, *depressa* „rychle“, *devagar* „pomalu“, *mal* „špatně“, *bem* „dobře“, *corretamente*³⁸⁸ „správně“, *facilmente* „snadno“, apod.

K příslovcím dubitativním (advérbios de dúvida) patří *acaso* „snad, asi“, *porventura* „možná, snad, náhodou“, *provavelmente* „pravděpodobně“, *talvez* „snad, asi, možná“.

K příslovcím záporným (advérbios de negação) patří *não* „ne“.

K příslovcím afirmativním (vyjadřující souhlas nebo potvrzení) patří *sim* „ano“, *certamente* „určitě“, *efetivamente* „skutečně“, *realmente* „skutečně“.

Někteří gramatikové hovoří o tzv. denotativních adverbiích. K nim se řadí adverbia inkluzivní (advérbio de inclusão): *até* „dokonce i“, *inclusivamente* „včetně“, *mesmo* „dokonce“, *também* „také“; exkluzivní adverbia (advérbio de exclusão): *apenas* „sotva“, *exclusivamente* „výlučně“, *salvo* „kromě“, *senão* „pouze“, *simplesmente* „prostě, jednoduše“, *só* „pouze“, *somente* „pouze“, *unicamente* „pouze“ a také adverbium designační (palavras denotativas): *eis* „tady je“; rektifikační (advérbios de retificação³⁸⁹): *aliás* „alias“, *ou antes* „nebo spíše“, *isto é* „to znamená“, *ou melhor* „nebo lépe řečeno“; situační (advérbios de situação): *afinal* „nakonec“, *então* „tak, tedy“, atd. Jde o tzv. „pragmatické markátory výpovědi“, které slouží k vyjádření bezprostředních reakcí uživatelů jazyka na vnější podněty. Jsou to tedy nekonceptualizované mini výpovědi, které jsou projevem imitační, apelové nebo emocionální funkce jazyka.

10.4. Adverbia kvantitativní

Adverbia kvantitativní („advérbios de intensidade“) udávají míru vlastnosti, děje nebo jejich kvalitativního příznaku: *assaz* „dosti“, *bastante* „dosti“, *bem* „dost“, *demais* „příliš“, *mais* „více“, *menos* „méně“, *pouco* „málo“, *quão* „tak“, *quase* „téměř“, *tanto* „tolik/moc“, *tão* „tak“, etc.

387 Zavadil, Čermák (2010: 188).

388 Podle starého pravopisu: *correctamente*.

389 Podle starého pravopisu: *rectificação*.

Ke každému typu vlastních adverbíí existují v portugalštině paralelní typy deiktické „proadverbiální“, s významem tázacím, vztažným, ukazovacím a vymešovacím i neurčitým. Tato **deiktická adverbia** jsou vnímána jako deiktory vůbec, proto se přiřazují k zájmenům.

Tázací příslovce (advérbios interrogativos) se používají jak v přímé tak nepřímé řeči pro zjištění příčiny *porque?*, místa *onde*, způsobu *como* a času *quando*.

Do **vztažných adverbíí** (advérbios relativos) někteří gramatikové zařazují vztažná zájmena: *onde*, *quando*, *como*, *quando*, protože plní funkci příslovce.

Do **ukazovacích adverbíí** patří: *aqui*, *aí*, *acá*, *ali*, *agora*, *assim*, atd.

K **vymešovacím adverbíím** (delimitativním) patří ta, která charakterizují okolnostní příznak jako referenčně určitý, kvalitativně však nespecifikovaný: *sempre* „vždy“, záporně vymešovací: *nunca* „nikdy“, *jamais* „nikdy“

K neurčitě vymešovacím adverbíím patří *algures* „někde“, *algo* „poněkud“.

10.5. Morfologická charakteristika

Z hlediska výrazové formy je možno portugalská adverbia klasifikovat do několika skupin: adverbia původní, adverbia odvozená, adverbia složená, adverbia premorfologická a adverbia konvertovaná.³⁹⁰

Adverbia původní jsou tvořena „jedním bázovým morfémem, synchronicky nesegmentovatelným na jednodušší znakové jednotky“³⁹¹: *bem*, *mal*, *amanhã*, *então*, *cedo*.

Adverbia odvozená (deadjektivní) mají jako bázový morfém adjektivum v ženském rodě, k němuž je připojen sufix **-mente**, jehož prostřednictvím adjektiva přecházejí do třídy adverbíí: *agradável* ► *agradavelmente*; *correta* ► *corretamente*, *fácil* ► *facilmente*, *sincera* ► *sinceramente*, *positiva* ► *positivamente*, *diária* ► *diariamente*, *mensal* ► *mensalmente*, *interior* ► *interiormente*, apod.

Adverbia složená vznikla „univerbizací ustálených spojení okolnostní povahy, tvořených zpravidla předložkou + substantivem nebo předložkou + adverbem. Jde o tzv. **přísllovečné spřežky**.“³⁹² Jako příklad uveďme *agora*, *apenas*, *anteontem*, apod.

Adverbia premorfologická jsou „lexikalizovaná ustálená spojení tvořená zpravidla předložkou + substantivem, předložkou + adverbem nebo předložkou + adjektivem se

390 Zavadil, Čermák (2010: 193-194).

391 Tamtéž.

392 Tamtéž.

souhrnným významem adverbialním.³⁹³ V portugalské se jim říká *locuções adverbiais*. Patří k nim například: *a custo* „nesnadno, těžce“, *à distância* „distančně, dálkově“, *à pressa* „ve spěchu“, *a sós* „o samotě“, *ao acaso* „náhodou“, *ao contrário* „naopak“, *ao largo de* „podél“, *às escuras* „po tmě“, *com certeza* „určitě“, *em breve* „brzy“, *em vão* „nadarmo“, *já agora* „už nyní“, *na verdade* „abych pravdu řekl“, *à portuguesa* „po portugalsku“, *à checa* „po česku“ *à francesa* „po francouzsku“, apod.

Adverbia konvertovaná jsou „původně adjektiva použitá ve významu adverbialním v ustálených spojeních se slovesem.“³⁹⁴ Jako příklad uveďme *falar alto* „mluvit hlasitě“, *dormir tranquilo* „spát klidně“, *cantar triste* „zpívat smutně“, *falar alegre* „mluvit vesele“, *voar livre* „létat svobodně“. Tato konvertovaná adverbia se používají v lidovém jazyce často v deminutivním tvaru: *falar baixinho* „mluvit potichoučku“ nebo v superlativu *lento* – *lentíssimo* (velice pomalu) či *lentísimamente*.

10.6. Kategorie stupně u adverbií

Stejně jako kvalitativní adjektiva mohou se i kvalitativní adverbia stupňovat. Existuje zde pozitiv, komparativ (podřízenosti, nadřazenosti či rovnosti) a superlativ. Stupňování je většinou analytické, ale existují i tvary syntetické.

Analytické stupňování

Komparativní stupeň nadřazenosti (comparativo de superioridade) se tvoří pomocí vzorce: *mais* + *adverbium* + *que* nebo *mais* + *adverbium* + *do que*. „*Anda mais depressa que (do que) o pai.*“ (Chodí rychleji než otec.).

Komparativní stupeň podřazenosti (comparativo de inferioridade) se tvoří pomocí vzorce: *menos* + *adverbium* + *que* nebo *menos* + *adverbium* + *do que*. „*Anda menos depressa que (do que) o pai.*“ (Chodí méně rychle než otec.).

Komparativní stupeň rovnosti (comparativo de igualdade) se tvoří pomocí vzorce: *tão* + *adverbium* + *como* nebo *tão* + *adverbium* + *quanto*. „*Anda tão depressa como (quanto) o pai.*“ (Chodí stejně rychle jako otec.).

Superlativ absolutní se může tvořit jak synteticky, tak analyticky. Synteticky se tvoří přidáním superlativní koncovky *-mente* k adjektivní bázi ženského rodu v superlativním stupni (*lentíssima*, *pouquíssima*): *lentíssimo* – *lentísimamente*, *pouquíssimo* – *pouquíssimamente*.

Analyticky se může tvořit pomocí adverbia měrového *muitíssimo*: *muitíssimo bem*.

393 Tamtéž.

394 Tamtéž.

Syntetické stupňování

K syntetickým adverbium v komparativu patří *melhor* „lépe“ a *pior* „hůře“. Občas se však objeví v mluvené řeči také tvary opisné: *mais bem pintado* „lépe natřeno“, *mais mal executado* „hůře provedeno“. V postpozici za adjektivem se však vyskytují pouze syntetické tvary. *Está pintado melhor, foi executado pior*.

Superlativ absolutní má také některé syntetické tvary: *otimamente*³⁹⁵ „velmi dobře, výborně“, *pessimamente* „velmi špatně“.

Intenzivní superlativ ukazující hranice možnosti se pak tvoří pomocí konstrukce: *o mais + adverbium + possível, o menos + adverbium + possível*. „*Corre o mais depressa possível*.“ (Poběž co možná nejrychleji.); „*Compra-o o menos barato possível*.“ (Nakup to co možná nejlevněji.).

Repetice adverbia

Lidově se používá pro vyjádření stupně duplicitní adverbium: „*Já estava quase quase a chegar a casa quando começaram a chover*.“ (Už jsem skoro skoro dobíhal domů, když začalo pršet.).

395 Podle starého pravopisu: *optimamente*.